

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Києво-Могилянська академія”
Факультет гуманітарних наук
Кафедра історії

Кваліфікаційна робота

Освітній рівень – бакалавр

на тему: «Меми як джерело для вивчення російсько-української війни
(лютий-вересень 2022 р.)»

Виконала: студентка 4-го року навчання,
спеціальності: 032 «Історія та археологія»

Освітньої програми «Історія»

Григорук Юлії Сергіївни

Науковий керівник: Шліхта Наталія Василівна,
PhD, кандидат історичних наук, професор

Рецензент: Лягуша Антон Олександрович,
PhD, кандидат історичних наук, доцент

Кваліфікаційна робота

захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

“ _____ ” _____ 2023 р.

Київ – 2023

Декларація академічної доброчесності

студентки НаУКМА

Я, Григорук Юлія Сергіївна, студентка 4 р. н. факультету гуманітарних наук, спеціальності: 032 “Історія та археологія”, адреса електронної пошти: yuliia.hryhoruk@ukma.edu.ua, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Меми як джерело для вивчення російсько-української війни (лютий-вересень 2022 р.)» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1- 3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений;

- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unichек.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи

Тема: «Меми як джерело для вивчення російсько-української війни (лютий-вересень 2022)».

Автор: студентка 4-го р. н. першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньої програми «Історія»

Науковий керівник: Шліхта Наталія Василівна.

Захищена: " ____ " _____ 2023 р.

Короткий зміст роботи

Дана кваліфікаційна робота є дослідженням сміхової культури українців протягом повномасштабного вторгнення росії, а саме крізь призму мемів, що з'явилися у період лютого-вересня 2022 року. У роботі продемонстровано як сміх та гумор стали захисною реакцією українців у найстрашніший період російського наступу та виконували соціально-психологічну функцію емоційної розрядки.

Для розкриття теми були залучені найпопулярніші меми, що створені українським суспільством протягом аналізованих хронологічних рамок. Дослідження складається із знайомства із терміном «мем», загального огляду тематик, що згадуються у відеоматеріалі. Основна увага у роботі звертається на висвітлення і творення героїчного образу українців у мемах, а також на змалювання й висміювання образу ворога-росіян.

У результаті в цій мультидисциплінарній роботі меми постають цінним джерелом для дослідження, що мають великий потенціал, адже вони виступають «дзеркалом» суспільства. Робота продемонструвала як меми та пов'язаний з ними гумор перетворилися на потужну зброю, що дала надію на перемогу в складний час, а також породила новий героїчний образ українських громадян, захисників, політиків та своєрідний негативний образ ворогів-росіян протягом повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році.

Зміст

Вступ.....	2
Розділ 1. Особливість мема як джерела	5
1.1 Мем: значення терміну та особливості	5
1.2 Мем як елемент сміхової культури українців в умовах повномасштабної війни з росією.....	9
Розділ 2. Образи учасників російсько-української війни за мемами.....	15
2.1 Огляд найпопулярніших тематик мемів на прикладі відео від медіа «Ukraïner»	15
2.2. Образ ворога в мемах українського спротиву	19
2.3 Образ українців («нас») у мемах	25
Висновки	31
Список використаних джерел та літератури	34
Додатки.....	40

Вступ

Завдяки розвитку Інтернету та соціальним медіа, феноменом XXI століття стала мематична комунікація¹. Станом на січень 2022 року, за даними Datarportal, організації, що у партнерстві з Hootsuite та We are Social проводить регулярні дослідження цифрових технологій, більше 4,5 мільярдів людей використовує соціальні медіа. У середньому, людина щодня проводить 2,5 години у соцмережах та біля 7 годин в Інтернеті². Такі показники створили сприятливе середовище для поширення мемів. Нині їх активно використовують новинні спільноти, бренди у своїй комунікації із прихильниками. Це і не дивно: яскраві картинки з влучними написами привертають увагу, запам'ятовуються та дуже швидко поширюються. Окрім того, вони є однією із форм гумору, завдяки чому викликають сміх та емоції.

Разом з тим меми, як одиниці культурної інформації, можуть слугувати цінним джерелом для історичного дослідження певних подій. Однією із таких є російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 році, а 24 лютого 2022 року росія здійснила повномасштабне вторгнення в Україну. Опір українського суспільства можна спостерігати не лише на лінії фронту, але і в соцмережах чи медіа. Велика кількість створених патріотичних пісень, стендап шоу, анекдотів та мемів – важлива характеристика цього періоду. Таким чином, для українців гумор перетворився на невід'ємну зброю у російсько-українській війні, що допомагала триматися у складний період загрози втрати державності.

Оскільки на момент написання цієї роботи Україна перебуває у стані війни, ми не можемо її повноцінно осмислити та аналізувати. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена потребою збирання джерел про війну та їх попереднього аналізу. Меми є одним із таких унікальних матеріалів.

¹ Kien G. Communicating with Memes. Lexington Books, 2019. p.11

² Kemp S. Digital 2022: global overview report / Simon Kemp // DATAREPORTAL. – 2020. – Режим доступу до ресурсу <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> (дата звернення 01.05.2023)

Об'єктом дослідження є російсько-українська війна, що триває з 2014 р..

Предметом дослідження є меми як елемент сміхової культури українців в умовах цієї війни.

Метою роботи є виявити джерельний потенціал мемів задля вивчення російсько-української війни.

Відповідно слідує наступні **завдання**:

1. З'ясувати особливості мема як джерела і елементу сміхової культури;
2. Провести короткий контент аналіз найпопулярніших тематик періоду повномасштабного вторгнення росії, дослідити образ українців («нас») та образ ворога на основі джерел.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 24 лютого-вересень 2022 року. Нижня межа визначена початком російського повномасштабного вторгнення, верхня межа – періодом перших значних успіхів Збройних Сил України, а саме звільненням Харківщини. Таким чином дослідницька робота окреслює вивчення мемів, що з'явилися і поширилися у період гарячої фази повномасштабного російського наступу.

Методологічну базу дослідження складають контент-аналіз, загальнонаукові принципи аналізу і синтезу, метод критичного аналізу джерел та міждисциплінарний підхід. Останній зумовлений необхідністю використання напрацювань з психології, соціології, філософії та культурології задля досягнення нашої мети та вирішення наших завдань.

Історіографію нашого дослідження складають дослідницькі роботи з різноманітних сфер. Зокрема, до теми вивчення мемів звертався історик Антон Лягуша, до вивчення образу ворога – відомий російський дослідник Леонід Гудков, «класиком» вивчення сміхової культури є Михайло Бахтін. Про роль та функції гумору писали Андрій Корнєєв, Мирослава Мельник, Зиновій Коваль.

Із візуальними джерелами, наприклад, карикатурами із журналу «Перець» працювали Марія Явдошняк³ та Лілія Питльована⁴.

Основним джерелом дослідження є найпопулярніші мему, що створенні українською стороною під час війни та зібрані у відеороботі медіа «Ukraïner»: «Мему року: жарти, які допомагали триматися»⁵.

Структура роботи, відповідно до поставленої мети та завдань, передбачає вступ, два розділи (п'ять підрозділів), висновки, список використаної літератури, джерел та додатки.

³ Явдошняк М. Сатира і сатирики в повоєнній УРСР (на прикладі журналу “Перець”). Київ, 2020.

⁴ Питльована Л. Ю. Репрезентація образу зовнішнього ворога у карикатурі журналу «Перець» під час російсько-української війни 2022 року. *Військово-науковий вісник*. 2022. № 38. С. 243–265. URL: <https://doi.org/10.33577/2313-5603.38.2022.243-265>(дата звернення: 19.05.2023).

⁵ Ukraïner. Мему року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=H2wF_LUgsWI (дата звернення: 24.02.2023).

Розділ 1. Особливість мема як джерела

1.1 Мем: значення терміну та особливості

Перш ніж переходити до аналізу мемів як історичного джерела, варто з'ясувати, яке значення дослідники вкладають у поняття «мем», які в нього функції та властивості, які можливості відкриває перед нами дослідження мемів та про які джерельні пастки маємо бути свідомі.

Сам термін «мем» походить з біології: вперше його використав еволюційний біолог Річард Дойкінз у роботі «Егоїстичний ген» у 1976 році. Він сприймав мему як культурну паралель до біологічних генів і вважав їх такими, що несуть інформацію, можуть копіюватися, передаватися від людини до людини та еволюціонувати⁶. Саме слово має грецьке коріння і походить від «μίμηνα», що означає імітований.

У сучасному розумінні термін «мем» не пов'язаний з біологією та має дещо інше значення. Маємо зауважити, що серед науковців немає єдиного сталого визначення цього поняття. До прикладу, згідно з енциклопедією Britannica, мему – це одиниця культурної інформації, що поширюється шляхом імітації⁷.

За Валерією Неклесовою, «мем – це частина інформації, яка передається суспільними каналами, її відрізняє стислість та дуже швидке розповсюдження»⁸.

Еліна Циховська, що досліджує інтернет-простір, бачить мему як «творців моди»:

Мему – це інформація, яка швидко поширюється й популяризується, це мода на певні речі, пропаговані каналами зв'язку, це установки, якими ми керуємося у виборі того чи іншого предмета. Ідентифікований як психологічний вірус, мему, від'єднавшись від свого творця, еволюціонує через комунікаційне поле, стрімко інфікуючи нові групи людей. Мему фактично встановлюють моду на те, що ми

⁶ Докинз Р. Эгоистичный ген. Москва: Мир, 1993. 318 с

⁷ Meme. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/meme> (дата звернення 06.11.2022)

⁸ Неклесова В. Ю. Мему як частина онімного простору. *Записки з ономастики*: зб. наук. пр. 2017. Вип.20. С. 210-222

споживаємо, створюючи інформаційне, а відтак і рекламне тло для новітньої бази⁹

Оксана Дзюбіна вважає, що в основі мемів (інформаційно-комунікативних одиниць) лежать фрази з гумористичною складовою, яка є зрозумілою для великого числа людей. На її думку, творці мемів часто використовують оксюмори, гру слів, метафори тощо¹⁰. У своїй статті дослідниця поділяє Інтернет-меми на два типи: текстові (поділяються на меми-слова, меми-словосполучення, фразові меми) та креолізовані (складаються із тексту та зображення, якраз вони домінують у фейсбуці та твіттері).

Ще один варіант класифікації пропонує Олександра Чернікова¹¹. Дослідниця виділяє такі типи мемів: вербальні (сюди підходять всі слова, влучні вирази та фразеологізми, які «не мають візуального або аудіального компонента й існують лише у словесному вигляді»), візуальні (мають лише картинку), вербально-візуальні (найпопулярніший тип за дослідженням Чернікової, поєднують малюнок з текстом), вербально-аудіальні (виражені усним відтворенням мема з певною інтонацією), вербально-жестові (усне відтворення мема з використанням жестів)¹².

Зростання доступності персональних комп'ютерів та розширенням покриття Інтернету дозволило мемам збільшити своє охоплення та швидкість розповсюдження. Вони поширюються від людини до людини, зазвичай, електронною поштою, соціальними мережами та різними веб-сайтами. У більшості випадків, Інтернет-меми містять культурну інформацію, яка навмисно набула нової форми подачі завдяки окремим особам (людьми, що цей мем створили). У 2013 році Річард Докінз (під час заходу рекламної агенції

⁹ Циховська Е. Д. Інформаційні віруси: картина як інтернет- мем. *Актуальні проблеми іноземної філології*. 2013. Вип.8. Ч. 1. С. 152– 158.

¹⁰ Дзюбіна О. І. Класифікація, структура та функціонування інтернет- мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *Молодий вчений*. 2016. №2 (29). С. 375 –379.

¹¹ Чернікова О. І. Вербальний, невербальний та комплексний меми: класифікація за способом подання та сприйняття інформації в Інтернет-середовищі. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2015. Т. 18, № 1. С. 151–156.

¹² Там само

Saatchi & Saatchi, де був присутнім) прокоментував появу Інтернет-мемів як викривлення оригінальної ідеї мемів:

Сама ідея мему мутувала і еволюціонувала у новому напрямку. Замість довільної мутації перед поширенням за допомогою дарвінівського природного відбору, інтернет-меми піддають свідомій зміні за допомогою людської творчості. Мутації не випадкові, а свідомі. Творець інтернет-мему – цілком свідомий того, що займається мутацією¹³.

Тепер маємо з'ясувати властивості та ознаки мемів. Тетяна Куїмова до основних ознак відносить наступні елементи: «нестійкість; охоплення багатьох значень, що постійно оновлюються; швидка генерація та мутація; відносна важкість перекладу»¹⁴. Журналіст Лесь Белей у статті «Культуровіруси» згадує про такі властивості саме Інтернет-мемів як «значно вища вірусність» (у сучасному світі завдяки репостам за кілька годин мем може побачити мільйон користувачів) та «коротший життєвий цикл» (нові меми, що швидко розмножуються, витісняють старіші)¹⁵.

Меми найчастіше стають об'єктом досліджень вчених лінгвістів, соціологів та спеціалістів із зв'язків з громадськістю, зокрема з ними працювали Тетяна Пода¹⁶, Еліна Циховська¹⁷, Катерина Соколова¹⁸, Олександра Дзюбіна¹⁹, Лінда Бортсей²⁰, Мішель Кнобель та Колін Ленкшер²¹, тощо.

¹³ Лесь Белей. Культуровіруси. Uchoose Info. URL: <https://uchoose.info/kulturovirusy/> (дата звернення 07.11.2022)

¹⁴ Куїмова Т. Класифікація інтернет-мемів за походженням. *Комп'ютерні науки та інженерія*: матеріали III міжнар. конф., м. Львів, 14 –16 трав. 2009 р. Львів, 2009. С. 103 – 104.

¹⁵ Лесь Белей. Культуровіруси. Uchoose Info. URL: <https://uchoose.info/kulturovirusy/> (дата звернення 07.11.2022)

¹⁶ Пода Т. А. Інтернет-меми як феномен інформаційного суспільства. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. – 2017. – № 1 (25)

¹⁷ Циховська Е. Д. Інформаційні віруси: картина як інтернет-мем. *Актуальні проблеми іноземної філології*. – 2013. – Випуск 8. – Частина 1

¹⁸ Соколова К. В. Меми як засіб комунікації в Інтернет-середовищі. *Гуманітарний часопис* 2012, No 1

¹⁹ Класифікація, структура та функціонування Інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook / О. І. Дзюбіна // *Молодой вчений* - 2016. - № 2. - С. 375-379.

²⁰ Börzsei, L. *Makes a Meme Instead A Concise History of Internet Memes*. Utrecht University. 2013.

²¹ Knobel, Michele and Colin Lankshear. "Memes and affinities: Cultural replication and literacy education." Annual Meeting of the National Reading Conference. 30 Nov. 2005, Miami

Нерідко до них звертаються студенти у своїх дослідницьких роботах у згаданих галузях. До прикладу, у відкритому доступі можна ознайомитись з роботами Катерини Соседко (Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка)²², Вікторії Одусанво (Національний університет «Києво-Могилянська академія»)²³, Ганни Малої (Херсонський державний університет)²⁴ тощо. За нашими спостереженнями, історики значно рідше звертаються до роботи з мемами у своїх дослідженнях, однак такі випадки також існують. Зокрема, йдеться про Антона Лягушу –фахівця з публічної історії, академічного директора магістерської програми з дослідження пам'яті та конфліктів Київської школи економіки.

На його думку, меми – це не лише про «вірусну» картинку з підписом, а про одиницю культурної інформації, яка є відображенням світосприйняття, повсякдення, суспільних стереотипів, бажань, релігійних поглядів тощо²⁵.

Зазвичай, меми торкаються найактуальніших питань, вони є досить чіткими та короткими. За посередництвом сміху ця одиниця інформації показує героїв та антигероїв часу, виховує смак, під/свідомо може бути зброєю політичних компаній і т.д.:

Мем — це копія нашого оригінального світу, але копія не точна, копія підроблена, «відфотошоплена», а інколи і взагалі — сфальшована. І кожний з компонентів мему — візуальний, текстовий — виконує свої функції: правдивості, створення настрою, нагадування, атмосфери тощо²⁶.

Дослідник проаналізував сотні історичних мемів радянського періоду, зокрема, у своєму виступі «Радянська суб'єктність в історичних мемах» на Міжнародній конференції «Радянське «я» і радянське «ми» між ідеологією і

²² Соседко К. Д. Інтернет-мем як інтелектуальний продукт колективної творчості інтернет-користувачів. *Integrated Communications*, 2 (8), 2019. С. 117-122

²³ Одусанво В. Меми як тип колективної дії. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2021. С.120

²⁴ Мала Г. С. Українсько- англійськомовні меми в сучасних реаліях: комунікативно-прагматичний аспект. Херсон, 2020. С. 50

²⁵ Антон Лягуша. «Ми всі помremo, а вони – ні. Як меми визначають наші погляди на минуле та проєктують майбутнє». URL: <https://lyuk.media/baraban/mems/> (дата звернення 06.11.2022)

²⁶ Там само.

реальністю» (НаУКМА, 24–26 червня 2021 р.).²⁷ Звертаючись до мема як джерела, він з'ясував, що у радянських мемах домінують Сталін, гендерна нерівність, репресія як норма, Ленін, Гітлер, Горбачов, розпад СРСР, але немає звичайної людини, її проблем і відчуттів, її повсякдення, немає свободи, добра, демократії, жахів СРСР тощо.

Робота з мемами як джерелом, окрім переваг, має і суттєві застереження: це відсутність авторства та можливе мультичитання їх значень. Хоч зазвичай мему є простими та зрозумілими усім, ми можемо не знати справжньої мети їх створення (чи то ідеологічної, чи то просто розважальної тощо).

Підсумовуючи, не існує єдиного і чіткого визначення поняттю «мем»: кожний дослідник це трактує по-своєму. Сам термін прийшов до нас із біології та упродовж часу еволюціонував, зокрема, з поширенням Інтернету та соцмереж з'явився новий вид – Інтернет-меми.

Єдиної класифікації мемів теж не існує. В основі більшості класифікацій лежить спосіб вираження: чи то текстовий мем, чи то візуальний, чи комплексний (текст і фото разом). Саме поєднання картинок з текстом у сучасному Інтернет просторі є найбільш популярним.

1.2 Мем як елемент сміхової культури українців в умовах повномасштабної війни з росією

Меми, разом із різноманітними анекдотами, віршами, піснями, карикатурами тощо, є важливими складовими вітчизняної сміхової культури, яка набула нових рис після повномасштабного вторгнення росії у лютому 2022 року. Російський наступ та пов'язані із ним стрес, страх та загроза втрати державності мобілізували суспільство у створенні нових форм гумору. У свою чергу, він перетворився на «гумористичну зброю» та зробив свій внесок в інформаційну війну.

²⁷ NaUKMA History Department. Секція 8: Радянське кризь призму популярної культури. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=L9SeJJ2EO4&t=117s> (1:00:00 – 1:28:00 хв.)

Однією із перших і найважливіших праць у царині сміхової культури, що, до слова, користується популярністю серед сучасних дослідників, є робота Михайла Бахтіна «Творчість Франсуа Рабле і народна культура Середньовіччя та Ренесансу» (вперше опублікована в 1965). Звертаючись до культури середніх віків вчений з'ясував, що народний сміх разом із його формами є найменш дослідженою частиною народної сміхової творчості²⁸. Разом з тим він виділив три основні її складові: 1) обрядово-видовищні форми (карнавали, різноманітні сміхові дійства на площі міста); 2) різні форми фамільярно-площадного мовлення, наприклад, лайка, прокльони; 3) словесні сміхові твори різного виду (пародії, письмові та усні вислови)²⁹. До останнього можна віднести анекдоти, приказки, пісні, привітання тощо. Бахтін називає їх «формулами відвертої правди»³⁰. Частково сюди можемо і віднести меми як форму сучасної сміхової культури.

Також вчений, як і багато його послідовників, вважає сміх та образи народної культури «абсолютно безстрашними» і такими, що «долучають всіх до своєї безстрашності»³¹. Тобто, за Бахтіним, сміхова культура допомагає триматися при залякуючій поведінці опонентів/ворогів. Це ми і можемо яскраво простежити під час російсько-української війни, де сміхова культура українців, зокрема у формі мемів, допомагала пережити складні моменти та зберегти свій морально-психологічний стан.

Андрій Корнев, що досліджував сміхову культуру доби Хмельниччини доводить, що «сміх носить бойовий та компенсаторний характер, підбадьорюючи, закликаючи, лікуючи»³².

Мирослава Мельник у своїй статті називає гумор «культурним щитом, тим форматом спілкування, який має могутній вплив на свідомість суспільства,

²⁸ Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М.: Худож.лит., 1990. С. 8

²⁹ Там само. С. 9

³⁰ Там само. С. 19-21

³¹ Там само. С. 47

³² Корнев А. В. Сміх та війна: з історії української сміхової культури. *Мистецтво в міждисциплінарних дослідженнях*. 2014. № 4. С. 120–124.

завжди гостро й креативно реагує на виклики сьогодення»³³. Також авторка підкреслює, що сучасні умови війни підштовхують мистецькі інституції до розвитку нових форм національної культури сміху, нових концептуальних рішень її різноманіття. До того ж, дослідниця неодноразово наголошує на тому, що хороше почуття гумору є частиною української ментальності: «Вміння вдало жартувати свідчить про митецький код нації»³⁴.

Зиновій Коваль у своїй статті³⁵ переконує, що гумор та сатира виконують дві впливові функції. Перша з них – це інформаційно-психологічна функція, що у сучасних умовах здійснюється великою мірою завдяки Інтернету та телебаченню і перетворює сміх на інформаційну зброю. Друга – захисна функція, «адже вдалий жарт знецінює небезпеку й нівелює страх»³⁶.

Цікавим для нас може слугувати дослідження Stratcom laughs. In seach of analytical framework (Стратком сміється. У пошуках аналітичної основи), що було опубліковане Центром стратегічних комунікацій НАТО на замовлення Міністерства оборони Латвії у 2017 році³⁷. У ньому дослідники (Жанета Озоліна, Іварс Аустерс, Юргіс Скільтерс) аналізують дію та механізми російської пропаганди, зокрема проти України. І, звичайно, дослідження показало, що гумор є одним із механізмів російської пропаганди і виконує функцію психологічного впливу: завдяки «вірусним» жартам легше впливати на аудиторію та передавати важливу й потрібну інформацію, інколи навіть тоді, коли інші методи не працюють. Також гумор використовується задля зняття стресу цільової аудиторії, у випадку дослідження – російських громадян³⁸.

Гумор як інструмент стратегічної комунікації стає дедалі потужнішим, різноманітнішим і складнішим. Його використовували урядові та неурядові

³³ Мельник М. М. Різноманітність новітніх форм сміхової культури в медійному просторі України. *Культура і сучасність* : альманах. 2022. № 2. С. 28

³⁴ Там само.

³⁵ Коваль З. Гумор та сатира як механізми стійкого інформаційно-психологічного впливу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. Т. 1, № 81. С. 45–49.

³⁶ Там само

³⁷ Stratcom laughs. In seach of analytical framework. Riga, 2017. 157 с.

URL: [\(https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/publications/download/Full-stratcom-laughs-report_web_15-03-2017.pdf?zoo\(m=page-fit\)\)](https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/publications/download/Full-stratcom-laughs-report_web_15-03-2017.pdf?zoo(m=page-fit)) (дата звернення: 24.04.2023).

³⁸ Там само.

організації для різних цілей. З одного боку, гумор є невід'ємним компонентом кожної культури, який розважає, привертає увагу, служить легким полегшенням або методом підриву в ситуаціях конфлікту та невдоволення. Але, з іншого боку, гумор може служити ефективним елементом пропаганди, маніпулюючи та впливаючи людей методами, які не підпадають під класичну категорію інформаційної війни³⁹.

Вищезгадані дослідження підтверджують, що гумор відіграє важливу роль у боротьбі зі стресом, піднімає бойовий дух та може використовуватися у державній пропаганді. За висловом стендап-коміка Антона Тимошенка, «гумор наразі дуже ефективний інструмент, адже він перемагає другу армію у світі. Зараз він працює ефективніше за ООН, Червоний Хрест та Європейський союз...»⁴⁰.

Цікаво про сміхову культуру українців відгукуються творці мемів. До прикладу, в одному з інтерв'ю Михайло Юрчук (Micik Gonibez), що створив і розвиває популярну групу у фейсбуці «Goni Memes», зазначив: «Гумор і сміх – це психологічна розрядка. Тобто поржав і далі своє робиш. Ну, крім того, це, звичайно, приниження ворога. Страх перед ним зменшується, коли з нього смієшся»⁴¹. Дещо подібні думки висловив Йосип Гусак, засновник платформи «We are from Ukraine», яка займається поясненням контексту мемів для іноземної аудиторії: «У мене взагалі враження, що українська нація тримається частково на тому, що безупинно створює нові меми – це основна лінія психологічного спротиву»⁴².

Також можемо згадати про приклад застосування мемів як інструменту поширення російсько-української війни серед світової громадськості. Упродовж 28 листопада – 4 грудня 2022 р. у місті Торонто у Канаді проходила

³⁹ Там само. С. 6-7

⁴⁰ «Щоб не плакати, я сміялась» / Т. Капустинська та ін. *Platfor.ma*. URL: <https://specials.platfor.ma/humor-pid-chas-viini/>(дата звернення: 17.05.2023).

⁴¹ Черниш О. Гумор проти ракет. Як Україна жартує під час війни - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61473573>(дата звернення: 25.04.2023).

⁴² Морі Є. "We're from Ukraine": як українські меми про війну перекладають для закордонної аудиторії. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/220023-we-ukraine-ak-ukrainski-memi-pro-vijnu-perekladaut-dla-zakordonnoi-auditorii/>(дата звернення: 25.04.2023).

художня виставка «Правда, символи та меми українського спротиву», організована українськими студентами Києво-Могилянської академії, що навчаються в Торонтському університеті по програмі академічної мобільності⁴³. Саме через яскраві та емоційні меми молодь показувала іноземцям історію російсько-української війни, впливаючи на світову громадськість.

Багато прикладів застосування гумору як зброї, зокрема проти ворога в складний чи трагічний період, можна знайти також в історії. У США під час Другої світової війни було створено чимало масових мультфільмів, що висміювали Німеччину та союзників, врешті-решт, у них завжди вороги програвали. Яскравий приклад – "Ducktators", що був випущений у 1942 році студією Warner Brothers⁴⁴. У ньому висміюються диктаторські наміри Гітлера та його союзників, зображується незграбною та недолугою їх армія, а також міститься заклик купувати сувенірні марки США та військові облигації задля перемоги⁴⁵. Ще один приклад – фільм Чарлі Чапліна «Великий диктатор», створений ще у 1940 році. Кінострічка особлива своєю комічною пародією на Адольфа Гітлера⁴⁶.

У Радянському Союзі, наприклад, активно поширювалися карикатури, зокрема у журналі «Перець». У післявоєнний період, вважає Марія Явдошняк, гумор взагалі став «важливим засобом виховання нової радянської людини»⁴⁷,

⁴³ Toronto Ukrainian Week, organized by exchange students, celebrates in the face of tragedy. *Toronto.com*. URL: https://www.toronto.com/news/toronto-ukrainian-week-organized-by-exchange-students-celebrates-in-the-face-of-tragedy/article_60f4ed1e-af22-5c07-ad75-7ecd1241bd07.html (дата звернення: 25.02.2023).

⁴⁴ Classic Comedy Channel. The Ducktators 1942, 2018. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rVtB6afVg9A> (дата звернення: 24.04.2023).

⁴⁵ Черниш О. Гумор проти ракет. Як Україна жартує під час війни - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61473573> (дата звернення: 24.04.2023).

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Явдошняк М. Сатира і сатирики в повоєнній УРСР (на прикладі журналу «Перець»). Київ, 2020. С.39

а редакторів видань закликати якнайчастіше використовувати засоби комічного⁴⁸.

Підсумовуючи, використання гумору в критичних обставинах безумовно не є «винаходом» у контексті повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 р. Однак, в аналізованій період набула популярності нова форма сміхової культури – меми. Вони виконують ряд необхідних в складних умовах функцій: психологічного захисту (через емоційну розрядку у формі сміху та підняття бойового духу) та зброї в інформаційній війні (через знецінення ворога, «вірусне» поширення інформації) тощо.

Мем – це одиниця інформації, яка є дуже простою за своєю формою, смішною, зрозумілою для усіх, обов'язково емоційною, і, як наслідок, вірусною. Він є відносно новою популярною формою сміхової культури, що також представлена анекдотами, карикатурами, комедіями, піснями, стендапами, тощо.

Відомо чимало прикладів застосування гумору, сатири та загалом сміхової культури у складних критичних державних обставинах, а також задля пропаганди. Винятком не став повномасштабний наступ росії на Україну в лютому 2022 року, під час якого в Інтернеті з'явилась чи не найбільше за всю історію України кількість мемів. Гумор активно виконував і продовжує виконувати захисну функцію, зображаючи військову агресію менш страшною в найнебезпечніший період вторгнення. Таким чином, жарти допомагали українцям триматися у складний час та розповідати про свою історію світу.

⁴⁸ Явдошняк М. Сатира і сатирики в повоєнній УРСР (на прикладі журналу “Перець”). Київ, 2020. С.39.

Розділ 2. Образи учасників російсько-української війни за мемами

2.1 Огляд найпопулярніших тематик мемів на прикладі відео від медіа «Ukrainer»

Упродовж 2022 року в Інтернет-просторі та соцмережах з'явилися тисячі мемів, що стосуються російсько-української війни. Картинки та відео швидко поширювалися, тому що ставали вірусними та допомагали дивитися на воєнні дії крізь призму гумору. У них українці насміхалися зі свого ворога, жартували над політиками та підкреслювали успіхи своєї боротьби. Через значну кількість мемів ми не можемо проаналізувати їх усі, тому вирішили скористатися репортажем медіа «Ukrainer» про підбірку найпопулярніших мемів – «Мемі року: жарти, які допомагали триматися»⁴⁹. Відео було опубліковане 2 січня 2023 року, триває близько години та має більше мільйона переглядів. У ньому Богдан Логвиненко, засновник «Ukrainer», показує мемі, що їх команда видання збирала протягом року: ті, які стали найпопулярнішими. Нижче ми визначимо, чому ця відеодобірка варта бути нашою вибіркою джерел.

По-перше, у ній представленні найбільш «вірусні» роботи, тобто такі, які українці активно поширювали та обговорювали; такі, що стали відображенням у гумористичному медіа просторі російсько-української війни. По-друге, добірка включає не лише зображення, а й відеомемі, голосові мемі тощо. Таким чином, працюючи із відео-контентом медіа «Ukrainer», ми не обмежуємо себе лише графічними зображеннями, а можемо охопити різні категорії мемів. По-третє, видання «Ukrainer» є доволі популярним в Україні. Медіа розпочало свою діяльність в 2016 році як спільнота, що досліджує Україну та поширює українську культуру десятками мов для всього світу. З початком повномасштабного вторгнення медіа дещо змінило свою концепцію і тепер розповідає про війну в Україні:

⁴⁹ Ukrainer. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukrainer, 2023. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=H2wF_LUgsWI (дата звернення: 24.02.2023).

Ukrainer, як і раніше, залишається майданчиком історій з України для усього світу. Але якщо раніше ці історії були про миролюбну країну, що змінюється і реформується, то сьогодні це — країна, що воює за свою свободу⁵⁰

Таким чином, ця відеодобірка яскраво зображає український мемопростір під час російсько-української війни, а з ним і елементи сучасної сміхової культури. Відео від медіа «Ukrainer» дозволяє нам за допомогою контент-аналізу з'ясувати різноманітність тематик, а також показує загальну тенденцію та особливості створення мемів під час повномасштабного вторгнення.

У своєму відео редактори умовно поділили відібрані меми на 37 тематичних категорій, з яких 27 потрапляє в хронологічний відрізок з лютого до вересня 2022 року. Зокрема, вони наступні: «Перші меми після 24 лютого», «Генерал Паляниця», «Тракторні бригади», «Перші санкції в Росії», «Я сейчас вам покажу», «Українські біолабораторії», «Чорнобаївка», «“Москва” потонула!», «Віктор Медведчук», «Парад мародерів», «Перемога на Євробаченні», «Бавовна», «А я чекатиму...», «Росіяни за кордоном», «Допомога Німеччини», «Щоб ви повиздилахи», «Шольц, Макрон та Драгі», «Вкусно и точка», «Веткі каліни пахіліліся», «Байрактари та супутник», «Борис Джонсонюк», «Жест доброї волі», «Дід Пу», «Куріння вбиває», «Крим», «Олексій Арестович», «Балаклія, Ізюм та Лиман»⁵¹. Більшість з цих категорій представлені кількома прикладами.

Вивчаючи меми у перші сім місяців повномасштабного вторгнення, ми можемо побачити, як українці показували чи висміювали: допомогу і недопомогу міжнародних партнерів, ставлення до світових та українських діячів (наприклад, Бориса Джонсона, Еммануеля Макрона, Олексія Арестовича тощо), бачення деяких військових операцій (як-от Чорнобаївки, потоплення крейсера «Москва» тощо), висміювання життя в росії, образ Володимира Путіна, силу, непокору агресору та єдність українського народу (наприклад, у зборах на три байрактари і супутника), побутове життя тощо.

⁵⁰ Про Ukrainer. *Ukrainer*. URL: <https://ukrainer.net/expedition> (дата звернення: 24.02.2023).

⁵¹ Ukrainer. Меми року: жарти, які допомагали триматися • Ukrainer, 2023. *YouTube*.

Чимало мемів спрямовані проти російської пропаганди та її спроможності впливати на світову думку.

Аналіз нашої вибірки показав, що перші меми (1-2 тиждень) з моменту повномасштабного вторгнення стосувалися тематики спротиву та боротьби українців. Меми ніби говорили «ми стоятимемо довше, аніж три дні, нас не зламати». У цей період гумор у мемах виконував надзвичайно необхідну функцію антидота при залякуваннях і погрозах ворога (росії) захопити всю Україну. І лише потім, у середині березня-квітні, почали з'являтися інші тематики – про російську пропаганду, політиків, деякі військові операції тощо. Багато акцентів у мемах зроблено на українських перемогах та російських поразках.

Також варто зазначити, що у мемах, як текстах, картинках, так і відео, упродовж 2022 року доволі часто трапляються лайливі слова, яскравим прикладом чого є відомий вислів «Рускій военний корабль, іди...». Вони є способом емоційного вираження і свідчать про негативні емоції, злість, роздратування тощо. Таким чином, меми показують емоції суспільства та головних героїв цих мемів.

Ще один важливий момент – нерідко у мемах фігурують діти. Це додає зображенням більшої емоційності, однак разом з тим доводить, що діти теж залучені у війні, теж її проживають та страждають.

Окремо варто зазначити про мету створення мемів. Більшість з них з'явилися спонтанно після певних подій, наприклад, мем про «Рускій военний корабль, іди...» народився під час захоплення о. Зміїний російськими військовими, меми про затоплення «Москви» після потоплення крейсера «Москва», що був флагманом Чорноморського флоту росії тощо. Очевидно, що український військовий із острова Зміїний не казав вищезгаданий вислів спеціально для того, щоб він став вірусним. Однак трапляються меми, які стали реакцією на певні події та мали свідому мету. Наприклад, серія жартів пов'язана із Олафом Шольцом та постійним затягуванням допомоги від

Німеччини⁵². У мережі українці іронічно «підколюють» німецького політика через відсутність обіцяної військової підтримки, засуджуючи це таким чином. Меми про «бойових гусей» були відповіддю на російську пропаганду тощо. Ще один цікавий приклад – Олексій Арестович, меми про якого восени показували усю абсурдність його «передбачень», що війна закінчиться за 2-3 дні. Жарти про міжнародних партнерів, наприклад, про Бориса Джонсона, висловлювали захоплення їхньою про-українською позицією. У мережі прем'єра називали «Джонсюком», «безстрашним», «точним», «спортивним» тощо, а його вислів «Добрий день, everybody» став хітом⁵³. Ці меми свідчать про приязність українців до британського політика та вдячність за підтримку на міжнародній арені.

Також варто наголосити, що більшість мемів є представленням народної творчості, а не результатом державної комунікаційної та пропагандистської роботи. Здебільшого вони були створенні стихійно, без державного впливу чи впливу посадовців. Їх автори – українські графічні дизайнери, художники, журналісти, стендапери, звичайні користувачі соцмереж (як от ТікТоку чи Інстаграму), що виклали допис (картинку чи відео), яка відгукнулась аудиторії та «завірусилась». Однак, траплялися випадки, коли політики та посадовці сприяли поширенню вірусних відео чи картинок. Наприклад, мер Рівного Олександр Третяк 25 лютого поширив у своїх соцмережах фото із черг в рівненський військкомат для підняття бойового духу, або ж Антон Геращенко поширив відео, як чоловік поблизу Бердянка переносив міну, аби вона завдала менше шкоди у разі вибуху. Втім, вивчаючи меми та їх природу, можемо припустити, що цілеспрямоване творення нових форм гумору не було частиною державної комунікаційної стратегії, як мінімум у перші місяці повномасштабного вторгнення.

⁵² Див. Додаток 8

⁵³ Там само. Хв: 28:57 – 29:46

Безумовно, такий воєнний гумор сприяв зменшенню негативних відчуттів та збільшував кількість позитивних емоцій, що в свою чергу дозволяло відчувати меншу травму й легше долати труднощі⁵⁴.

На жаль, у даній роботі ми не змогли провести кількісний аналіз, так як аналізовані меми не піддаються підрахунку. Це пов'язано з тим, що віднесення конкретного мему до певної категорії є дуже суб'єктивним. Ба більше – чимало мемів підходять одразу під кілька характеристик. Однак, ми можемо простежити, що серед найпопулярніших тематик фігурують наступні: висвітлення незламності українців, демонстрація їхнього бойового духу, висміювання російської армії та політиків держави-агресора та протистояння російській пропаганді.

2.2. Образ ворога в мемах українського спротиву

Змалювання образу ворога є однією з провідних тематик проаналізованих мемів. За Леонідом Гудковим, образ ворога є втіленням того, що становить загрозу існуванню певної групи чи спільноти. У нашому випадку, ним стала росія, що розпочала війну проти України. Дослідник виділяє наступні функції та ознаки «ворога»: масово мобілізує всіх членів суспільства до єднання навколо влади чи лідерів; вселяє страх; несе смертельну небезпеку, чим відрізняється від «чужого», «іншого» тощо. Існування ворога породжує два фактори: атмосферу недовіри/пошуку зрадників у суспільстві та наявність «наших», тобто своїх, що і є протиставленням ворогу⁵⁵.

Вперше виокремлення образу ворога можна спостерігати за часів Французької революції (1789-1799). У ХХ столітті ця практика поширилася, великою мірою завдяки розвитку засобів масової інформації, появі армії

⁵⁴ «Щоб не плакати, я сміялась» / Т. Капустинська та ін. *Platfor.ma*.

URL: <https://specials.platfor.ma/humor-pid-chas-viini/> (дата звернення: 17.05.2023).

⁵⁵ Гудков Л. Идеологема «врага»: «Враги» как массовый синдром и механизм социокультурной интеграции // Образ врага / сост. Л.Гудков. – М.:ОГИ, 2005. – С.14-15

нового типу, розвитку транспортної інфраструктури, зростання грамотності населення, розвитку політичної думки тощо⁵⁶. Активно наявність ворогів використовувалась у тоталітарних режимах і була результатом багаторічної роботи ідеологічно-пропагандистської машини.

У нашому дослідженні поява образу ворога стала реакцією суспільства на війну, а не результатом багаторічної агітаційно-пропагандистської роботи. Цей образ не потрібно було свідомо конструювати, оскільки своїм нападом на Україну росія самостійно його створила: негативне сприйняття серед українців та у світовій спільноті. Щоправда, до нього додалися деякі укорінені стереотипи та місцеві особливості.

Більшість дослідників, які працюють з образом ворога, виокремлюють внутрішнього та зовнішнього ворога. В аналізованих мемах зовнішній ворог представлений російськими солдатами, їх політиками, громадянами, а також частково Білоруссю в особі президента Лукашенка. Внутрішній ворог – деякими проросійськими зрадниками в Україні. Здебільшого, можна простежити, як завдяки гумору суспільство із них насміхається, роблячи російську загрозу не такою страшною. Мемі знецінюють ворога та показують як слабкого. Нижче розглянемо кілька яскравих прикладів мемів, що викладені за значимістю.

Велика кількість мемів пов'язана зі змалюванням російської армії. Наприкінці лютого – початку березня 2022 р. здобули популярність відео, де звичайні українські трактори везуть за собою танки, зенітні ракетні комплекси чи іншу військову техніку. Таким чином, суспільство іронічно насміхається над російською армією, що, тікаючи, покидає свою техніку. На противагу цьому, в аналізованих мемах зображується єдність українського суспільства, де кожен допомагає фронту, навіть трактористи. Це було особливо потрібним на початках вторгнення, оскільки такі жарти піднімали бойовий дух.

⁵⁶ Там само. С. 17

Найвідомішим прикладом бачення російських військових у мемах є «Чмоня»⁵⁷. У мемі негативно зображується та висміюється російська армія, принижується ворог. Зображення з'явилося у березні 2022 року, коли українські військові поблизу Горлівки взяли у полон представників російських незаконних збройних угруповань, котрі потрапили до російської армії після мобілізації в так званій ДНР. Мем зображує низького військового, що одягнений в стару військову форму, ймовірно завелику, та шапку (замість надійної військової каски). Лише у ТікТоці відео з хештегом «Чмоня» у перший місяць набрали більше 40 мільйонів переглядів, а під пісню «Не стій під вікном» вийшли тисячі відео із цим військовим⁵⁸. У цих мемах ми можемо простежити творення образу російського солдата як слабкого, погано озброєного, неефективного. Це підриває уявлення про російську армію, як «другу армію світу», що на нашу думку, було надзвичайно важливим у перші тижні повномасштабного вторгнення, коли зберігалась велика загроза захоплення Києва.

14 квітня 2022 р. затонув ракетний крейсер «Москва» – один з шести найбільших кораблів російського військового флоту. Суспільство знову отримало порцію натхнення для мемів⁵⁹, які підривали міф про непереможність російської армії та ставили під сумнів російське телебачення, за версією якого «постраждалих немає»⁶⁰.

Разом з тим, у мемах підкреслювалося, що корабель був пошкоджений українською ракетою «Нептун», що не є аж такою потужною. Таким чином, нав'язується думка: у руках українських захисників будь-яка зброя стає ефективною, в той час як ворог не вміє достатньо добре використовувати свої

⁵⁷ Див. Додаток 5. Полонений-окупант з Горлівки на прізвисько «Чмоня» став новим інтернет-мемом. *OBOZREVATEL NEWS*.

URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/prikolyi/polonenij-okupant-z-gorlivki-na-prizvisko-chmonya-stav-novim-internet-memom.htm> (дата звернення: 24.02.2023).

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Див. Додаток 6

⁶⁰ Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 09:52 – 10:46

переваги, адже протиповітряна оборона допустила попадання української ракети. Затоплення крейсера «Москва» зіграло неабиякий вплив у приниженні ворога та підкресленні сили, ідеалізації української армії.

Під час звільнення українських територій та будинків, стало зрозуміло, що російські військові – ще й крадії. У будинках зникали пральні машинки, унітази, інша техніка. Українське суспільство не втратило ще один шанс посміятися над ворогом і вчергове виявило креатив. Іронічні меми про таку «другу армію світу» швидко облетіли мережу: з'явилися відео, де замість пластин бронезилету у російських військових вставленні ноутбуки Apple чи відео, де в багажнику військового автомобіля лежить «гора» краденої техніки – предмети побуду, електроніка та навіть одяг.

У мемах також критикується російська пропаганда. Відступ російських військових із своїх позицій російське телебачення звично подавало як «жест доброї волі». Це звучить смішно та абсурдно, тому це не міг пропустити мемопростір. З'явилося чимало матеріалів, у яких такий жест прирівнюється до поразки та втечі⁶¹. Таким чином, ця серія мемів показує боротьбу із російською пропагандою та вкотре підкреслює слабкість російської армії.

Однак із зображенням російських солдат та армії у мемах творцям мемів та їх прихильникам варто бути обачними. Така народна творчість створювала дещо викривлений образ російських військових, які, насправді, мають перевагу в чисельності та техніці. На думку українських волонтерів та громадських діячів Сергія Стерненка та Аліни Михайлиної, насміхаючись над російськими військовими, суспільство дещо знецінює зусилля українських військових, яким доводиться протистояти другій армії світу.

Не обійшлося без мемів і про Володимира Путіна. Більшість із них подають його образ як слабкого, нерозумного, смішного та зовсім не всемогутнього політика – «діда Пу». Редактори відео «Ukrainer» звернули увагу на епізод із міжнародної зустрічі Володимира Путіна та Реджепа

⁶¹ Див. Додаток 6. Там само. Хв: 29:46-30:37

Ердогана у Тегерані 19 липня. На ній президент Туреччини принизив Путіна, змусивши його чекати кілька хвилин. Варто зазначити, що раніше на політичні зустрічі часто запізнювався саме російський президент, що у політиці вважається жестом неповаги. Тепер чекати довелось йому⁶². Це символізує втрату лідерства Путіна (і його держави) у регіоні та падіння авторитету в світі. Саме ж відео із накладеним звуком (сміхом), де російський президент почувається некомфортно і чекає на Ердогана, стало мемом і розлетілося по світу. Також, за мімікою російського президента помітно як йому некомфортно в той момент, він відчуває слабкість.

У мемах представлено і життя звичайних росіян, їх побут, проблеми тощо. Хвиля народного фольклору пов'язана із міжнародними санкціями проти росії. На вірусних відео росіяни та їх блогери плачуть, скаржаться на життя «без Ліптона, Макдональдса», заборону Інстаграму тощо⁶³. Різноманітні картинки «підколюють» росіян тим, що «є речі, які не можна купити»⁶⁴, а весь цивілізований світ відмовляється зі ними працювати. Однак чи зрівняється це із життям під обстрілами/в окупованих територіях/територіях, де ведуться бойові дії тощо? Меми з гумором відповідають, що ні. Тому вони в гумористичний спосіб висміюють поведінку росіян, їх тупість та пасивність у політичному житті.

«Я сейчас вам покажу»⁶⁵ – відомий вислів, що став мемом. Його сказав Олександр Лукашенко 11 березня на зустрічі з Володимиром Путіним. Цими словами Лукашенко виправдовує вторгнення в Україну: «не ми розв'язали цю війну, у нас совість чиста...», але у таку версію суспільство не повірило і народило нову хвилю подібних між собою мемів, як у відеоформаті, так і

⁶² Ukraïner. Меми року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 30:37-31:09

⁶³ Там само. Хв: 06:04 – 07:22

⁶⁴ Див. Додаток 4.

⁶⁵ «А я зараз вам покажу...»: Лукашенко став справжнім мемом у мережі (відео). *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*.

URL: <https://www.unian.ua/curiosities/lukashenko-stav-novim-memom-u-merezhi-video-ostanni-novini-11771620.html> (дата звернення: 24.02.2023).

картинках, що висміюють білоруського президента за його співробітництво із росією та відсутність власної позиції. Він зображується у мемах як підлабuzник Путіна, як недолугий політик, якому залишилося ще не довго бути при владі.

У фокус гумористичного удару також потрапляє внутрішній зрадник, український політик та кум Володимира Путіна – Віктор Медведчук. Його затримала Служба безпеки України 12 квітня⁶⁶. Реакція суспільства була швидкою: із офіційного фото СБУ люди зробили десятки мемів, де Медведчук сидить в наручниках – змінюються тільки фон чи слова біля нього. До прикладу, картинки з написом «з днем космонавтики» чи, де він тримає у руках книгу про справу Василя Стуса⁶⁷, яку він намагався заборонити. Очевидно, ці меми виникли раптово, мають здебільшого розважальний характер і стали реакцією на арешт проросійського політика.

Загалом, у мережі представлено не надто багато прикладів використання гумору щодо внутрішніх ворогів – лише щодо особливо одіозних політичних фігур на кшталт Віктора Медведчука, Іллі Киви. Однак, немає згадок і висміювання менш відомих фігур серед звичайних громадян, що працюють на агресора, наприклад, корегувальниками вогню тощо. Це може мати декілька пояснень: або таких випадків була мінімальна кількість і це не «боліло» суспільству, або велика увага на це не зверталася свідомо, щоб не наголошувати на цих проблемах і не зациклюватись на внутрішніх викликах.

Підсумовуючи, українське суспільство у мемах насміхається над своїм ворогом. Військові ворожої армії прирівнюються до крадіїв, до «чмонь» тощо. Російська армія подається як слабка, погано озброєнна, а самі солдати не мають мотивації брати участь в бойових діях. Такий образ суперечить розтиражованому баченню армії росії – «як другої найсильнішої у світі». Мемі

⁶⁶ Медведчука затримали під час "багаторівневої спецоперації". Що відомо - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61045502> (дата звернення: 24.02.2023).

⁶⁷ Див. додаток 7.

підкреслили нереалістичність наміру захопити Київ за три дні. Це було особливо необхідним у перші дні повномасштабного вторгнення, адже завдяки гумору ці події сприймалися менш травматично.

2.3 Образ українців («нас») у мемах

Вивчаючи меми російсько-української війни, можна простежити який образ українців («нас») вони зображають. Перш за все, це сильні люди, з чіткою антиросійською позицією, які попри все готові захищати свою державність, навіть якщо вони не мають для цього достатнього обладнання, зброї. Також, у мемах підкреслюється, що «нас» підтримує увесь світ. Нижче пропонуємо переглянути кілька яскравих прикладів мемів, що викладені за значимістю.

Історію мемів часів повномасштабного вторгнення розпочинає крилатий вислів «Рускій военний корабль, іди на***», який з'явився 24 лютого⁶⁸. Його сказав один із захисників острова Зміїний у відповідь на вимогу російських військових здатися. Варто зазначити, що фраза народилася одразу в перші години російського вторгнення, тобто в період найбільшої небезпеки і страху. Вона підтвердила, що українці не планують здаватися, військові готові давати відсіч, навіть в умовах військової переваги ворога.

Цитата швидко облетіла увесь світ, цей вислів почали активно використовувати і за межами України для позначення того, що час «припиняти взаємини з росією». Наприклад, Джеймі Гайнеман, ведучий американського шоу «Руйнівники міфів», записав відео, де сказав російським військовим йти додому та назвав українців «молодцями»⁶⁹. Так меми почали транслювати міжнародну підтримку України в перші дні російського наступу. Різноманітні

⁶⁸ Куришко Д. «Русский военный корабль, иди на ...». Як народилося гасло цієї війни - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60853922>(дата звернення: 24.02.2023).

⁶⁹ Мирончук Р. Відомий «руйнівник міфів» Гайнеман підтримав Україну і сказав, що робити окупантам. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/styler/izvestnyy-razrushitel-mifov-hayneman-podderzhal-1646457261.html/amp> (дата звернення: 24.02.2023).

картинки з висловом про російський корабель активно постити у своїх соцмережах українці, а у квітні вийшла однойменна поштова марка⁷⁰.

Пропонуємо розглянути детальніше змалювання української армії та постаті Головнокомандувача ЗСУ – Валерія Залужного. Особливо яскраво це можемо простежити у ситуаціях військових перемог. До прикладу, під час звільнення Харківщини у вересні фігурує багато зображень, де представлені Валерій Залужний (головнокомандувач ЗСУ), ізюм та котли⁷¹ – українці жартували доволі глибоко та іронічно. Набуло популярності фото Валерія та дружини, де жінка просить: «Валера, зайди в бакалію, візьми ізюм», на що той погоджується. Варто зазначити, що ізюм – це не лише про родзинки, це назва міста у Харківській області⁷². Таким чином ці меми натякають на майбутні звільненні території та висувають впевненість у цьому. Ще один приклад – оголошення «Котли», виготовленням яких займається ФОП Залужний В. Ф. Котли/казани – це також не лише про обладнання для приготування їжі на природі. У військовій термінології так називають оточення сил противника. У цих мемах простежується захоплення українськими військовими. А також – підкреслюється довіра до головнокомандувача ЗСУ. Він постає як доволі проста людина, що поводить як рівний із рівними.

Чорнобаївка – населений пункт у Херсонській обласні, де ЗСУ кілька разів розбивали противника, що намагався зайняти аеропорт. Такі невдалі спроби росіян виконати свою військову ціль у березні 2022 року спровокували цілу серію мемів про Чорнобаївку, як місце де «зникають» російські літаки. З кожною новою спробою мемів ставало все більше. Разом з тим ці меми і про вправність українських захисників, які вже десять і більше разів завдавали поразки ворогу в цьому регіоні. Меми про Чорнобаївку піднімають бойовий

⁷⁰ Див. Додаток 1. Орлова В. В Україні випустили марки «Русській военний корабль, іді на**й», які представив автор легендарної цитати (фото). *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/society/marka-rosiyskiy-viyskoviy-korabel-v-ukrajini-viyshla-marka-z-frazoyu-pro-rosiyskiy-viyskoviy-korabel-novini-ukrajini-11783550.html>(дата звернення: 24.02.2023).

⁷¹ Див. Додаток 13.

⁷² Там само. Хв: 35:31 – 37:00

дух, підкреслюють вправність українських військових та насміхаються з російських збройних сил.

Також героєм мемів є і Президент України – Володимир Зеленський. Він змальовується у позитивному світлі та користується великою довірою, підтримкою населення. Найчастіше він фігурує у мемах поруч з міжнародними політиками⁷³ і є «обличчям» України на міжнародній арені: виступає з промовами на міжнародних подіях, дає інтерв'ю та постійно нагадує партнерам за необхідність збройної підтримки.

Чи не найпопулярнішими героями мемів є звичайні українські громадяни. 24-25 лютого 2022 р. темою для мемів стали величезні черги у військкомат: мережею ширилися фото, де можна було побачити черги на пів вулиці із чоловіків, що готові нести військову службу⁷⁴. Ці зображення показують спротив українського суспільства та готовність стояти за свою державність, на відміну від росіян, що тікають із поля бою.

Цікавим є відеомем, що народився на Херсонщині: коли озброєнні російські військові зайшли у місто Генічеськ, жінка підійшла до одного з них і закликала повертатися назад у росію. Її фраза стала крилатою: *«Ви прийшли на нашу землю? Якого хріна ви прийшли? Покладіть насіння собі в кишені, щоб, коли вас уб'ють, проросли соняшники»* (була сказана російською мовою)⁷⁵. Ця історія із звичайною беззбройною жінкою та ворожим військовим підкреслює боротьбу населення із російським агресором та піднімає бойовий дух.

Наприкінці лютого ще одне відео про спротив українців стало вірусним – на ньому чоловік з цигаркою в роті в районі міста Бердянськ переніс міну своїми руками із центру дороги на безпечне місце⁷⁶. Офіційним відео, з якого

⁷³ Див. Додаток 9.

⁷⁴ Див. Додаток 2. Ukraïner. Меми року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 02:43 – 02:52

⁷⁵ Чорнобаївка та насіння соняшника в кишені: меми війни про Херсонщину – Генічеськ.City. *Генічеськ.City*. URL: <https://henichesk.city/articles/222052/chornobaiivka-ta-nasinnya-sonyashnika-v-kisheni-memi-vijni-pro-hersonschinu>(дата звернення: 24.02.2023).

⁷⁶ Ukraïner. Меми року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 03:10 – 03:17

і народився мем, поділився Антон Геращенко – радник міністра внутрішніх справ⁷⁷.

Ще один доказ опору українського суспільства, що завірусився у мемах, – зламани російські танки. Популярним стало відео, як у селі Мартинівка на Полтавщині місцеві чоловіки зламали ворожі танки⁷⁸. Таким чином перші меми після 24 лютого 2022 року демонструють образ українців як тих, хто не вітає ворога на своїй території та активно намагається йому протистояти: десь вступивши до армії, десь словами, десь ламаючи техніку тощо.

Збір коштів на чотири байрактари за три дні у червні та купівля супутника у середині серпня 2022 року також викликали багато реакцій-мемів: з'явилося чимало жартів про «донати» для ЗСУ. У них підкреслювалось єднання українців та готовність робити все задля перемоги. До прикладу, стала популярною пісня «Віддаю Притулі», у якій герой економить, щоб «всю зарплату віддавати Притулі»⁷⁹ (Сергій Притула – український громадський діяч та волонтер, фонд якого відомий закупівлею товарів для ЗСУ).

Ще одна серія мемів пов'язана із мовою: «паляницею», «нісенітницею» та «Укрзалізницею»⁸⁰ – словами-ідентифікаторами українців. Саме їх російськомовні росіяни не могли вимовити правильно, хоч як би не намагалися. У мережі набуло популярності відео, де громадянин (без зброї) наважився підійти до російських військових і перевіряти їх цими «кодовими словами»⁸¹. Інший приклад – відео, на якому російське телебачення недоречно згадує ці слова у своїх коментарях: плутає слова «клубника», «поляніца» та

⁷⁷ У Бердянську чоловік голими руками переніс міну (відео). *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/war/u-berdyansku-cholovik-golimi-rukami-perenis-minu-video-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11720923.html> (дата звернення: 24.02.2023).

⁷⁸ Народне Толк-Шоу. *Facebook*.

URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=688993542135679> (дата звернення: 07.05.2023).

⁷⁹ Шкарпета О. *TikTok*. URL: <https://vm.tiktok.com/ZMYoVjgqd/> (дата звернення: 08.05.2023).

⁸⁰ Див. Додаток 3.

⁸¹ Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 4:33- 5:20

правильне «паляниця»⁸². На нашу думку, ці меми підкреслюють самотність українців, їх мови та їх відмінності із ворогом, а також – засуджують російську пропаганду.

У мемах ми простежити також і бачення українського бізнесу. У першій половині вересня ЗСУ звільнили Харківщину, що на росії назвали «перегрупуванням». До прикладу, тоді з'явилися картинки, де українські компанії «Укрпошта», «Нова пошта» та «Київстар» змагаються, хто першим відкриється на деокупованих територіях⁸³. Ці жарти підкреслюють швидкість та якість послуг українського бізнесу, а також їх готовність працювати в будь-яких умовах (часто небезпечних).

Переглянувши меми, що стосуються образу українців, ми можемо зробити кілька висновків. Перш за все, основними героями мемів, що з'явилися на початку російського вторгнення, є звичайні цивільні люди, які проявляють героїзм. Вірусні відео та картинки підкреслюють опір населення та доводять: «рускому міру» на Україні ніхто не радий (хоч про протилежне постійно говорить російська пропаганда). Пізніше, після появи військових успіхів (знищення російських угруповань у Чорнобаївці у березні-травні 2022 року, затоплення крейсера «Москва» у квітні 2022, звільнення Харківщини у вересні 2022) чи постачання нової зброї, з'являються жарти і про українську армію. Також можемо простежити за мемами, що великою довірою та повагою користується Головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний та Президент України Володимир Зеленський.

Після детального перегляду відео медіа «Ukrainer» ми можемо прийти до наступних висновків. Меми мають досить цікаву природу: вони трапляються як політично забарвлені, так і є реакцією на певні події і створенні з конкретною метою. Чимало з них з'явилися спонтанно і передають при цьому

⁸² Там само.

⁸³ Див. Додаток 12. *Ukrainer*. Меми року: жарти, які допомагали триматися • *Ukrainer*, 2023. *YouTube*. Хв: 35:31 – 37:00

настрій суспільства. Вивчаючи мему, ми можемо простежити в них змалювання образу ворога та образу «нас».

Головним ворогом українців, за мемами, є росія, що є цілком очевидним. Вона представлена російськими військовими, цивільними та політиками. Цікаво, що у мемах здебільшого не простежується уособлення росії в образі Володимира Путіна. Це пов'язано з тим, що часто героями мемів стають російські солдати чи звичайні люди. Можемо припустити, що таким чином мемна народна творчість покладає відповідальність на війну в Україні не лише на політиків. Основними стратегічними репрезентаціями ворога є його приниження та зображення слабкості.

Тим часом мему активно транслиують успіхи спротиву українського народу, міжнародну підтримку. ЗСУ змальовуються як вправні воїни, у компетентностях яких немає жодних сумнівів. Українські лідери (Володимир Зеленський та Валерій Залужний) користуються довірою та повагою, зокрема, і на міжнародній арені. При перегляді мемів у читачів, ймовірно, виникатиме почуття гордості за самих себе («нас»).

Висновки

У даній роботі ми проаналізували меми російсько-української війни, створенні українською стороною упродовж лютого-вересня 2022 року. Наш аналіз дозволяє зробити кілька висновків.

Перш за все, дослідження показало, що попри певну специфіку, як-от анонімність, меми можуть слугувати цінним історичним джерелом. Вони не часто користуються популярністю серед істориків, однак мають великий потенціал, особливо при вивченні подій, що відбулися у XX та XXI століттях. У мемах транслюється найгарячіші питання, реакція суспільства на певні події, сміхова культура. Вони є дуже життєвими і торкаються «гострих» тем, через що вони є «антропологічним дзеркалом, в якому ми бачимо самих себе»⁸⁴. Тож безсумнівно, історикам не варто ігнорувати такий джерельний потенціал цих одиниць інформації.

По-друге, дослідження показало, що в контексті російсько-української війни сміхова культура допомогла українцям виживати у цей складний час. Без сумніву, гумор та меми, що є його складовою, сприяли збереженню здорового глузду серед населення. Вони «розвантажували мозок», зменшували кількість негативних емоцій та допомагали зосередитися на приємних епізодах. Таку подібну функцію гумору досить часто можна спостерігати в інших військових конфліктах: в Першій світовій війни, в Другій світовій війні, під час Холодної війни, в Афганській війні тощо. Меми та сміхова культура сприяли легшому сприйняттю важких травмуючих подій, а саме повномасштабного російського вторгнення. І доказом цього можуть слугувати коментарі під відео у мережі «YouTube», що було нашим основним джерелом. Люди визнають, що гумор допоміг пройти через небезпеки і загрози 2022: «Сміюсь через сльози! Але така гордість за наш незламний народ! Тримаймося і переможемо!», «Обожнюю українців і за почуття гумору, особливо за мемчики», «Дякую! І

⁸⁴ Свої. Як публічна історія оживає мертвих. Антон Лягуша про дослідження пам'яті та деволюцію росіян. URL: <https://youtu.be/ZryoGKOViiY> (хв. 17:00 – 21:00), дата звернення 07.11.2022.

Насміялась, і наплакалась, як ,певно, і всі. Ці меми допомогли пережити 2022», «Я серед усього хочу виділити жіночку з соняшниковим насінням! Їй на повному серйозі треба дати Героя України, бо на той час саме вона вселяла в нас віру у свої сили і надію в перемогу!»⁸⁵.

Після вивчення мемів та українського гумору під час війни стає очевидним, що українці вміють гарно жартувати, це складова їх стилю життя та ментальності. А гумор, в свою чергу, зменшує стрес та допомагає долати труднощі.

У мемах ми змогли простежити змалювання образу ворога – росіян та образу «нас» – українців, а також, як ці образи протиставляються. За мемами, українців підтримує увесь світ, в той час, як від ворога увесь світ відмовляється та насміхається; усі українці готові до захисту своєї землі та допомагають військовим, у той час як росіяни здаються в полон, тікають від мобілізації; українці готові нести міни «голими» руками, а росіяни – тікають з поля бою, український Президент – бажаний гість на міжнародних подіях, російський – є об'єктом насміхань та міжнародної зневаги тощо.

Можемо чітко простежити, як у мемах ворог принижується та зображується менш небезпечним. Місцями, аж занадто, що могло створити бачення ніби у цій війні легко здобути перемогу. Разом з тим, меми неабияк піднімають бойових дух, оскільки в них також зосереджується увагу на військових перемогах, поразках ворога, підтримці світу.

Основними персонажів мемів є: звичайні люди (жінка із насінням соняха у Генічеську, що проганяла окупанта; чоловік із цигаркою, що переносив міну), державні посадовці та політики: Володимир Зеленський, Валерій Залужний, Борис Джонсон (користується великою популярністю і довірою серед українців), Емманюель Макрон, Маріо Драгі, Олаф Шольц, Олексій Арестович, Віктор Медведчук, Олександр Лукашенко, Володимир Путін,

⁸⁵ Див. Додаток 14

російська армія та її військові, а також деякі об'єкти: крейсер «Москва», військова зброя «HIMARS» тощо.

Тематика мемів змінювалась протягом досліджуваного часу: у перші тижні після повномасштабного вторгнення спостерігається акцент на спротиві, героїзмі, звичайних людях, меседжі «окупантам не раді», далі – насміхання/ засудження російської пропаганди, весна-початок літа – успіхи української армії та державних спецслужб, літо – міжнародні політики, кінець літа-вересень – перемоги над ворогом, його втеча.

Наприкінці варто згадати про перспективи дослідження у майбутньому. Дану тему можна розширити шляхом збільшення хронологічних рамок, наприклад, до звільнення Херсону чи кінця 2022 року, та простежити як змінюються персонажі мемів, головні акценти у них, тощо. Також було б цікаво розширити джерельну базу за допомогою міжнародних мемів, що стосуються російсько-української війни. Зокрема, використати та порівняти джерела, що були створенні в росії, Білорусії та світі. Щодо вивчення українських мемів, було б цікаво розширити вибірку та використати матеріали із окремих фейсбук-спільнот, груп, тобто не обмежуватись лише відео від медіа «Ukrainian».

Список використаних джерел та літератури

Джерела

1. «А я зараз вам покажу...»: Лукашенко став справжнім мемом у мережі (відео). *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/curiosities/lukashenko-stav-novim-memom-u-merezhi-video-ostanni-novini-11771620.html>(дата звернення: 24.02.2023).
2. Куришко Д. «Русский военный корабль, иди на ...». Як народилося гасло цієї війни - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60853922>(дата звернення: 24.02.2023).
3. Медведчука затримали під час "багаторівневої спецоперації". Що відомо - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61045502> (дата звернення: 24.02.2023).
4. Мирончук Р. Відомий «руйнівник міфів» Гайнеман підтримав Україну і сказав, що робити окупантам. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/styler/izvestnyy-razrushitel-mifov-hayneman-podderzhal-1646457261.html/amp> (дата звернення: 24.02.2023).
5. Народне Толк-Шоу. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=688993542135679>(дата звернення: 07.05.2023).
6. Полонений-окупант з Горлівки на прізвисько «Чмоня» став новим інтернет-мемом. *OBOZREVATEL NEWS*. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/prikolyi/polonenij-okupant-z-gorlivki-na-prizvisko-chmonya-stav-novim-internet-memom.htm> (дата звернення: 24.02.2023).
7. Третьяк О. Рівняни, дякую кожному за вашу позицію, за бажання боронити рідну землю та нашу громаду! Від ранку маємо черги поблизу ТЦКСП. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02NpgMnzqmHfy

- [KfDyidvZo2mNGUFqo3UZDycmw3bacxjrsVpRDhYmge5nNjnbqemu3l&id=100057458439434](https://www.unian.ua/war/u-berdyansku-cholovik-golimi-rukami-perenis-minu-video-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11720923.html)(дата звернення: 16.05.2023).
8. У Бердянську чоловік голими руками переніс міну (відео). *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/war/u-berdyansku-cholovik-golimi-rukami-perenis-minu-video-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11720923.html>(дата звернення: 24.02.2023).
9. Укрпошта випустила мільйон поштових марок «Русській воєнний корабель, іді...!».
Ukrposhta. URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/57619-ukrposhta-issued-one-million-postage-stamps-russian-warship-fk-you> (дата звернення: 16.05.2023).
10. Чорнобаївка та насіння соняшника в кишені: меми війни про Херсонщину – Генічеськ.City. *Генічеськ.City*. URL: <https://henichesk.city/articles/222052/chornobaiivka-ta-nasinnya-sonyashnika-v-kisheni-memi-vijni-pro-hersonschinu>(дата звернення: 24.02.2023).
11. Шкарпета О. *TikTok*. URL: <https://vm.tiktok.com/ZMYoVjgqd/>(дата звернення: 08.05.2023).
12. Classic Comedy Channel. The Ducktators 1942, 2018. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rVtB6afVg9A>(дата звернення: 24.04.2023).
13. Toronto Ukrainian Week, organized by exchange students, celebrates in the face of tragedy. *Toronto.com*. URL: https://www.toronto.com/news/toronto-ukrainian-week-organized-by-exchange-students-celebrates-in-the-face-of-tragedy/article_60f4ed1e-af22-5c07-ad75-7ecd1241bd07.html (дата звернення: 25.02.2023).
14. Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=H2wF_LUgsWI (дата звернення: 24.02.2023).

Література:

1. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М.: Худож.лит.,1990.
2. Гудков Л. Идеологема «врага»: «Враги» как массовый синдром и механизм социокультурной интеграции // Образ врага / сост. Л.Гудков. – М.:ОГИ, 2005. – С.7-32
3. Дзюбіна О. І. Класифікація, структура та функціонування інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *Молодий вчений*. 2016. №2 (29). С. 375 –379.
4. Докинз Р. Эгоистичный ген. Москва: Мир, 1993. 318 с
5. Класифікація, структура та функціонування Інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook / О. І. Дзюбіна // Молодой вчений - 2016. - № 2. - С. 375-379.
6. Коваль З. Гумор та сатира як механізми стійкого інформаційно-психологічного впливу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. Т. 1, № 81. С. 45–49.
7. Корнєв А. В. Сміх та війна: з історії української сміхової культури. *Мистецтво в міждисциплінарних дослідженнях*. 2014. № 4. С. 120–124.
8. Куїмова Т. Класифікація інтернет-мемів за походженням. *Комп'ютерні науки та інженерія: матеріали III міжнар. конф., м. Львів, 14 –16 трав. 2009 р. Львів, 2009. С. 103 –104.*
9. Мельник М. М. Різноманітність новітніх форм сміхової культури в медійному просторі України. *Культура і сучасність : альманах*. 2022. № 2. С. 28
10. Неклесова В. Ю. Меми як частина онімного простору. *Записки з ономастики: зб. наук. пр.* 2017. Вип.20. С. 210-222
11. Питльована Л. Ю. Репрезентація образу зовнішнього ворога у карикатурі журналу «Перець» під час російсько-української війни 2022

- року. *Військово-науковий вісник*. 2022. № 38. С. 243–265.
URL: <https://doi.org/10.33577/2313-5603.38.2022.243-265>(дата
звернення: 19.05.2023).
12. Пода Т. А. Інтернет-меми як феномен інформаційного суспільства.
Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2017. – № 1 (25)
13. Соколова К. В. Меми як засіб комунікації в Інтернет-середовищі.
Гуманітарний часопис 2012, № 1
14. Соседко К. Д. Інтернет-мем як інтелектуальний продукт колективної
творчості інтернет-користувачів. *Integrated Communications*, 2 (8), 2019.
С. 117-122
15. Циховська Е. Д. Інформаційні віруси: картина як інтернет-
мем. *Актуальні проблеми іноземної філології*. 2013. Вип.8. Ч. 1. С. 152–
158.
16. Циховська Е. Д. Інформаційні віруси: картина як Інтернет-мем.
Актуальні проблеми іноземної філології. – 2013. – Випуск 8. – Частина
1
17. Чернікова О. І. Вербальний, невербальний та комплексний меми:
класифікація за способом подання та сприйняття інформації в Інтернет-
середовищі. *Вісник Київського національного лінгвістичного
університету. Серія Філологія*. 2015. Т. 18, № 1. С. 151–156.
18. Börzsei, L. *Makes a Meme Instead A Concise History of Internet Memes*.
Utrecht University. 2013.
19. Kien G. *Communicating with Memes*. Lexington Books, 2019
20. Knobel, Michele and Colin Lankshear. “Memes and affinities: Cultural
replication and literacy education.” Annual Meeting of the National Reading
Conference. 30 Nov. 2005, Miami

Довідкові (бібліографічні) видання, енциклопедії, словники:

1. Меме. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/meme> (дата
звернення 06.11.2022)

Рукописи:

1. Явдошняк М. Сатира і сатирики в повоєнній УРСР (на прикладі журналу “Перець”). Київ, 2020.
2. Мала Г. С. Українсько- й англійськомовні меми в сучасних реаліях: комунікативно-прагматичний аспект. Херсон, 2020. С. 50
3. Одусанво В. Меми як тип колективної дії. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2021. С.120

Електронні ресурси:

1. «Щоб не плакати, я сміялась» / Т. Капустинська та ін. *Platfor.ma*. URL: <https://specials.platfor.ma/humor-pid-chas-viini/>(дата звернення: 17.05.2023).
2. Антон Лягуша. «Ми всі померемо, а вони – ні. Як меми визначають наші погляди на минуле та проєктують майбутнє». URL: <https://lyuk.media/baraban/mems/> (дата звернення 06.11.2022)
3. Лесь Белей. Культуровіруси. Uchoose Info. URL: <https://uchoose.info/kulturovirusy/> (дата звернення 07.11.2022)
4. Морі Є. "We're from Ukraine": як українські меми про війну перекладають для закордонної аудиторії. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/220023-we-ukraine-ak-ukrainski-memi-pro-vijnu-perekladaut-dla-zakordonnoi-auditorii/>(дата звернення: 25.04.2023).
5. Орлова В. В Україні випустили марки «Русській воєнний корабель, іди на**й», які представив автор легендарної цитати (фото). *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/society/marka-rosiyskiy-viyskoviy-korabel-v-ukrajini-viyshla-marka-z-frazoyu-pro-rosiyskiy-viyskoviy-korabel-novini-ukrajini-11783550.html>(дата звернення: 24.02.2023).
6. Про Ukraïner. *Ukraïner*. URL: <https://ukraïner.net/expedition> (дата звернення: 24.02.2023).
7. Черниш О. Гумор проти ракет. Як Україна жартує під час війни - BBC News Україна. *BBC News Україна*.

- URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61473573>(дата звернення: 25.04.2023).
8. Черниш О. Гумор проти ракет. Як Україна жартує під час війни - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61473573>(дата звернення: 24.04.2023).
9. Kemp S. Digital 2022: global overview report / Simon Kemp // DATAREPORTAL. – 2020. – Режим доступу до ресурсу <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> (дата звернення 01.05.2023)
10. NaUKMA History Department. Секція 8: Радянське кризь призму популярної культури. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=L9SeJJ2EO4&t=117s> (1:00:00 – 1:28:00 хв.)
11. Stratcom laughs. In search of analytical framework. Riga, 2017. 157 с. URL: https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/publications/download/Full-stratcom-laugh-report_web_15-03-2017.pdf?zoo (m=page-fit(дата звернення: 24.04.2023).

Додатки

Додаток 1. Українські поштові марки про російський корабель. Автор малюнку – художник Борис Грох

А)

Б)

В)

Джерело:

А, Б) Укрпошта випустила мільйон поштових марок «Русській військовий корабель, іді ...!»». *Ukrposhta*. URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/57619-ukrposhta-issued-one-million-postage-stamps-russian-warship-fk-you>(дата звернення: 16.05.2023).

В) Економічна правда. “Русський військовий корабель ... всьо”: Укрпошта анонсувала продаж нової серії марок. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/19/687212/>(дата звернення: 16.05.2023).

Додаток 2. Черга у рівненський військкомат 25 лютого 2022

Джерело: Третяк О. Рівняни, дякую кожному за вашу позицію, за бажання боронити рідну землю та нашу громаду! Від ранку маємо черги поблизу ТЦКСП.

URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02NpgMnzqmHfyKfDyidvZo2mNGUFqo3UZDyucmw3bacxjrsVpRDhYmge5nNjnbqemu3l&id=100057458439434(дата звернення: 16.05.2023).

Додаток 3. Мемі про Генерала Паляницю

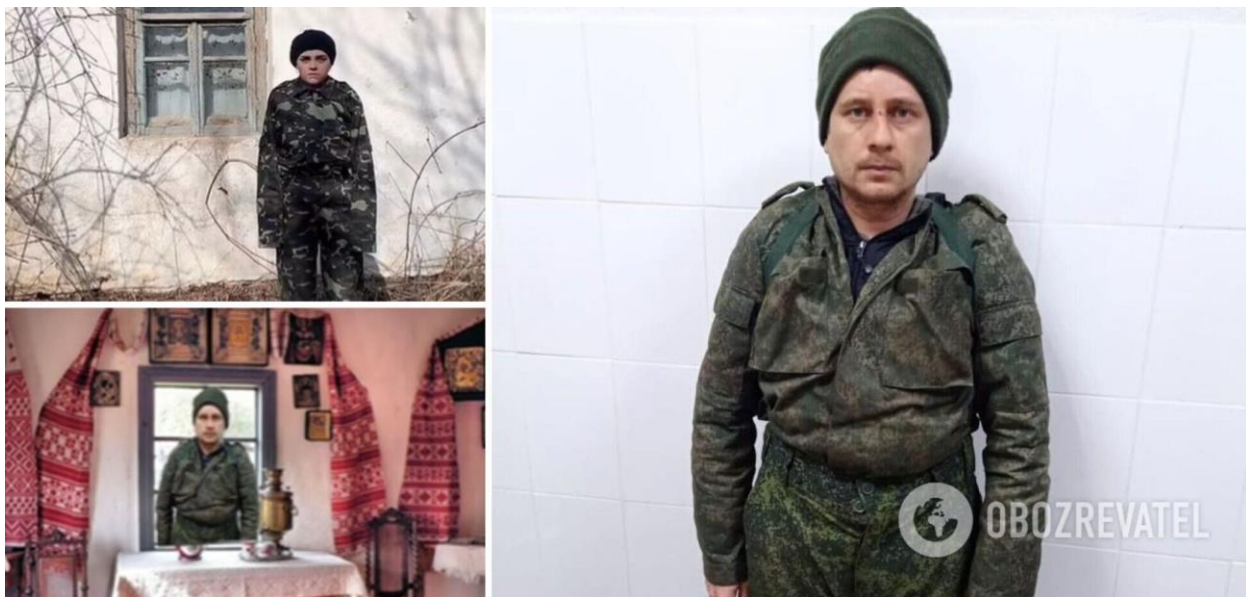
Джерело: Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 04:33 –05:20

Додаток 4. Мемі про дію санкцій на росії

Джерело: Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 06:04 – 07:22

Додаток 5. Мем «Чмоня»

Джерело: Полонений-окупант з Горлівки на прізвисько «Чмоня» став новим інтернет-мемом. *OBOZREVATEL* *NEWS*.

URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/prikolyi/polonenij-okupant-z-gorlivki-na-prizvisko-chmonya-stav-novim-internet-memom.htm> (дата звернення: 24.02.2023).

Додаток 6. Меми про затоплення крейсера «Москва»

News from Ukraine
@uasupport999
Time for a meme 🍌

#moskva #moskvaCruiseShip #Z

Джерело: Ukraïner. Меми року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. ХВ: 09:54 – 10:44

Додаток 7. Затримання Віктора Медведчука

A)

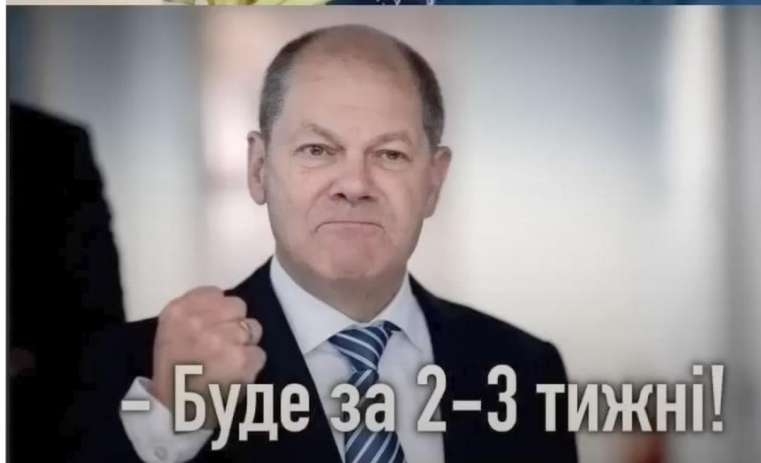

Б)

Джерело: А) Скриншот Інстаграм-сторі офіційної сторінки Володимира Зеленського; Б) Ілюстрація українського художника Олександра Грехова. Грехов О.

URL: <https://www.instagram.com/p/CcQwUoft8a0/?igshid=MzRlODBiNWFiZA=>
≡(дата звернення: 16.05.2023).

Додаток 8. Мемі про допомогу Німеччини

Джерело: Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 20:28 – 21:20

Додаток 9. Мемі про міжнародних політиків «Шольц, Макрон та Драгі»

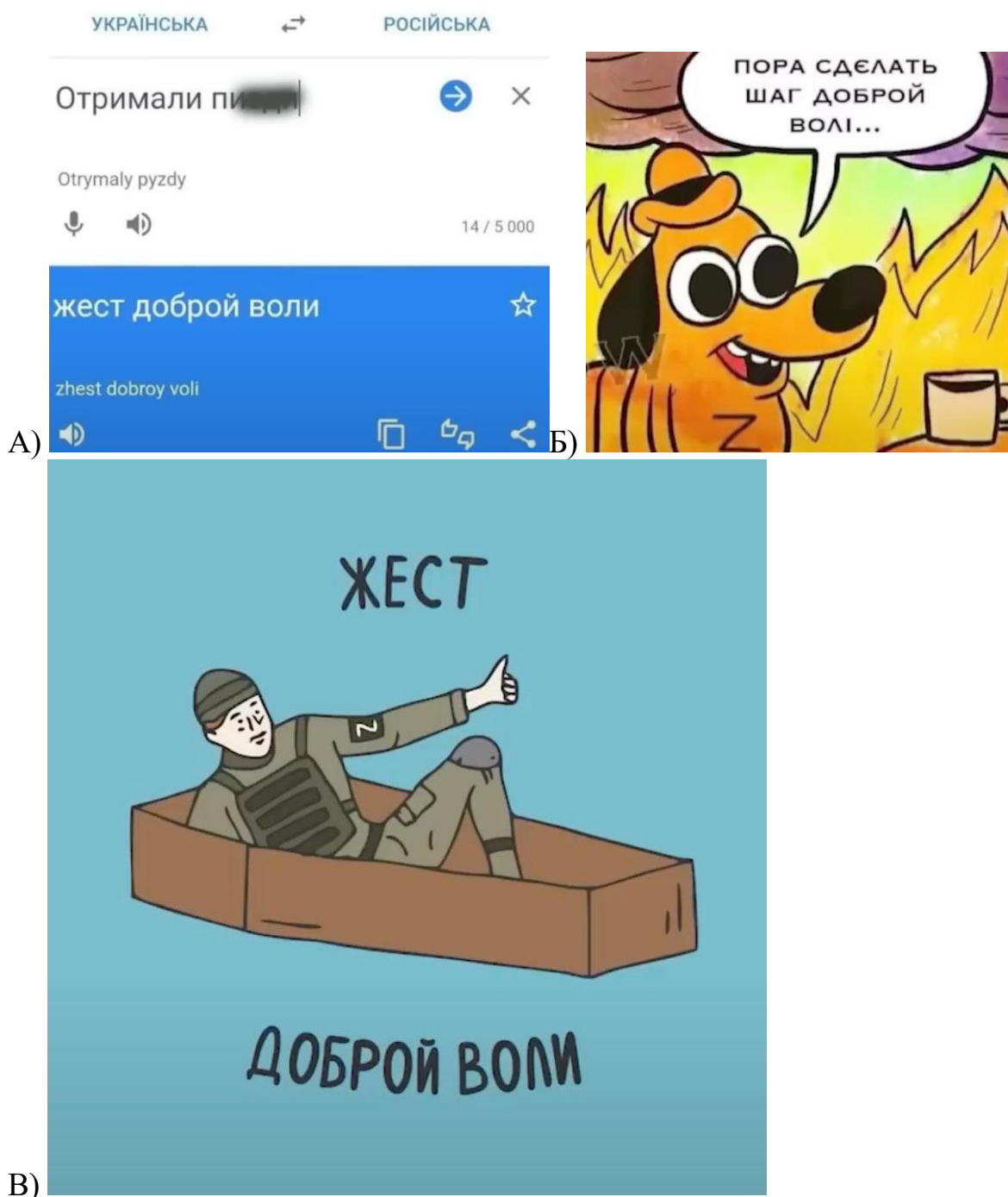
РЕПЕТИЦІЯ

ПРЕМ'ЄРА

Джерело: Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 22:49 – 23:50

Додаток 10. Мемі про «жест доброї волі»

Джерело: А, Б) Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 29:49 – 30:30; В) Грехов О.
URL: <https://www.instagram.com/p/Cfd4tTXNxIz/?igshid=MzRlODBiNWFlZA=>
≡ (дата звернення: 16.05.2023)

Додаток 11. Мемі про вибухи у Криму

Джерело: Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*. Хв: 32:09 – 34:00

Додаток 12. Український бізнес, що поспішає на звільненні території

Коли ЗСУ звільняють території.

Джерело: Українер. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Українер, 2023. *YouTube*. Хв: 35:31 – 37:00

Додаток 14. Коментарі до відео у мережі «YouTube»: «Мемі року: жарти, які допомагали триматися»

- **Наталія Штобе** 4 місяці тому
Я серед усього хочу виділити жіночку з соняшниковим насінням! Їй на повному серйозі треба дати Героя України, бо на той час саме вона вселила в нас віру у свої сили і надію в перемогу!
👍 1,2 тис. 💬 Відповісти
▼ 31 відповідь
- **Tamara Chebukina** 3 місяці тому
Даже не верится, что мы через это прошли, выстояли и продолжаем жить, верим в нашу победу и молимся за наших воинов. Привет из Харькова!
👍 237 💬 Відповісти
▼ 29 відповідей
- **A_Mix** 4 місяці тому
Додайте також епг-субтитри, щоб не тільки україномовна аудиторія могла спостерігати за таким унікальним явищем, як український військовий фольклор у форматі мемів :)
👍 313 💬 Відповісти
▼ 1 відповідь
- **Mila** 3 місяці тому
Дякую! І насміялась, і наплакалась, як, певно, і всі. Ці мемі допомогли пережити 2022. Плюсую за англійські субтитри, це має бачити увесь цивілізований світ. ❤️🇺🇦
👍 96 💬 Відповісти
- **Anna Hernandez** 4 місяці тому
Сміюсь через сльози! Але така гордість за наш незламний народ! Тримаймося і переможемо!!!
👍 26 💬 Відповісти
- **Вероника** 4 місяці тому
Монтаж изумительный. А Лукаш это что-то. Спасибо за ваш искрометный юмор 😊
👍 93 💬 Відповісти
▼ 4 відповіді
- **Tania** 4 місяці тому
Обожнюю українців і за почуття гумору, особливо за мемчики ❤️❤️
👍 580 💬 Відповісти
▼ 1 відповідь
- **Наталья Озватич** 4 місяці тому
Для нас Украинцев время растянулось. Кажется, что фраза, сказанная нашим ГЕРОЕМ (русский корабль иди...) была сказана очень давно?! Ведь эти страшные 11 месяцев для нас каждая СЕКУНДА УЖАСА. 🙏🙏
👍 81 💬 Відповісти

Джерело: Ukraïner. Мемі року: жарти, які допомагали триматися • Ukraïner, 2023. *YouTube*.

URL: https://www.youtube.com/watch?v=H2wF_LUgsWI (дата звернення: 24.02.2023).